

היבטים לשוניים בפרשת וישב תשף

ברצוני להזכיר בזה על הכינוס הלשוני בצהרי היום האחרון של חנוכה במצפה יריחו.

דקדוקי קריאה והדרכה לקורא בציבור בפרשת וישב בהפטרה ובראשון של מקץ ותחילת חנוכה

לז ג כִּי-בֶן-זִקְנִים הוּא לוֹ: יש להקפיד על מקום הטפחא בתיבה הוּא¹. וְעָשָׂה לוֹ: טעם נסוג אחרור לעי"ן

לז ז מְאֻלָּמִים: למ"ד דגושה ובשוא נע. קָמָה: מלעיל²

לז ח וַיֵּאמְרוּ: טעם נסוג אחרור לי"ד

לז יג לָכֵה וְאַשְׁלַחְךָ אֲלֵהֶם: טעם טפחא בתיבת לָכֵה

לז טז אֵיפָה: במלרע

לז כ אֶכְלֶתְהוּ: הת"ו בשווא נח והקמץ רחב

לז כג כְּתָנִית: הת"ו בקמץ קטן

לז כה לֹא-כָל-לֶחֶם: מתג בלמ"ד הראשונה³ ויש להקפיד על הפרדת המילים על אף היותן מוקפות (כן הדבר גם אִם-מְשׁוּל לעיל)

כָּאֵה: במלרע. נִכְאָת: אל"ף ללא תנועה, יש לקרא "נכות" (ולא נכואות)

לז לב וַיִּשְׁלָחוּ: הלמ"ד בדגש חזק והשווא הוא נע. הִכְרִיזָה: בטעם רביע ולא בגרשיים

לח ט נָתַן-זֶרַע: הת"ו בקמץ חטוף

לח י וַיֵּרַע: הטעם ביו"ד מלעיל

לח יב וַתָּמַת בַּת-שׁוֹנֵעַ אֵשֶׁת-יְהוּדָה: יש להקפיד על מקום הטפחא במילה וַתָּמַת. הוּא: ברביע, אין להשגיח בזקף שבדפוסים

לח טז הִבֶּה-נָּא: המילה הבה מוקפת לא במהפך

לח כג פֶּן נִהְיָה לְבוֹז: הטפחא במילה פֶּן

לח כד לִיהוּדָה: הלמ"ד בחירק מלא ואין לבטא שווא ביו"ד

לח כה לְאִישׁ: הלמ"ד בשווא נע ולא בקמץ⁴

לט ד וַיִּשְׁרֹת: במלעיל⁵

לט ט אֵינֶנּוּ: בשורק ולא בחולם

לט יב וַתִּתְּפֹשֶׂהוּ בְּבִגְדוֹ: הבי"ת הראשונה במילה בְּבִגְדוֹ דגושה⁶ והדל"ת רפויה

לט יד הִבֵּא לָנוּ... לְצַחֵק בָּנוּ: טעם נסוג אחרור לה"א ולצד"י בהתאמה

¹ אין לנסות "לאזן" במספר ההברות בין התיבות המוטעמות מרכא וטפחא (מאריך וטרחא)

² הקורא מלרע משנה משמעות.

³ הטעמים מועתקים כאן מתכנת כתר בר-אילן, כיון שאין מתג בלנינגרד הם נמנעו מלשים אותו, ר"מ ברויאר לשיטתו הוסיף געיות (מתגים) במקומות כמו זה.

⁴ מצביע על דרכה של תמר. לא ידעה, כביכול, במי מדובר.

⁵ כן הדבר בדומה לויברך, ויגרש, וכו'

⁶ הייתה ראויה להיות רפויה, שהרי מתקיימים שני התנאים לביטול הדגש בבגד"כפת בראש מילה: התיבה הקודמת לה מסתיימת בהברה פתוחה וכן היא מוטעמת בטעם מחבר (דרגא). כלל זה עומד בעינו אלא אם כן, האות הראשונה בתיבה השנייה מנוקדת בשווא - בְּבִגְדוֹ, ולאחריה אות זהה או ממוצא זהה (בי"ת ואחריה בי"ת או פ"א, כגון: בפרעה) שאז הדגש נותר בעינו.

לט טז וַתִּנָּח: במלרע ודגש חזק בנו"ן מלשון להניח⁷

לט יז לַצֶּחֶק בִּי: טעם נסוג אחור לצד"י. בַּא-אֱלִי: התיבות מוקפות ולא כחלק מהדפוסים אשר הטעימו את התיבה הראשונה במונח

לט יט עֲשֵׂה לִי: טעם נסוג אחור לע"ן

מ א חֲטָאוּ: מרכא⁸ כטעם משנה בחי"ת, הטי"ת בשווא נע, אין לקרא: חטו. לַאֲדֹנֵיהֶם: האל"ף מבוטאת בחטף-פתח ויוצאת מכלל "משה וכלב"

מ ג בְּמִשְׁמֶר: הבי"ת בשווא ולא בפתח, המ"ם בפתח

מ ד אַתֶּם וַיֵּשֶׁרֶת אַתֶּם: האל"ף, פעם בחירק ופעם בחולם, תיבה וַיֵּשֶׁרֶת במלעיל

מ ה וַיַּחְלְמוּ: החי"ת בפתח

מ ח לְאֱלֹהִים: האל"ף אינה נשמעת כלל

מ י אֲשַׁכְּלִתִּיהָ: האל"ף בפתח

מ יד יֵיטֵב לָךְ: טעם נסוג אחור ליו"ד

מ טו שָׁמוּ: הטעם במ"ם מלרע

הפסרת וישב עמוס ב ו – ג ח:

ב ט גְּבִהוּ: הגימ"ל בקמץ קטן והה"א בחולם. וַיִּשְׁרְשִׁיו: שלושת הקמצים רחבים

ב י הָעֵלִיתִי: העמדה קלה בה"א למנוע הבלעת העי"ן החטופה

ב יב תִּנְבְּאוּ: הבי"ת בשווא נע (לא בצירי כרגיל בהפסק)

ב יג הַמְּלָאָה: געיה בה"א הראשונה והמ"ם אחריה בשווא נע אך ללא דגש

ג ה הֵעֲלֵה-פַחַח: געיה ביו"ד והפ"א בדגש חזק מדין דחיק

ג ו וָעָם: הו"ו בשווא והעי"ן בקמץ

ג ח שָׁאָג: האל"ף בקמץ

ראשון של מקץ:

מא א הֵיֵאָר: היר"ד בשווא נח

מא ה וַיֵּשֶׁן: קמץ בזקף גדול, השי"ן מנוקדת בקמץ

מא ח וַתִּפְּעֶם: הטעם בפ"א מלעיל

מא יא וַנַּחֲלֶמָה: החי"ת בפתח ולא בשווא

מא יב וַנִּסְפָּר-לֹו: מוטעם בקדמא-זקף⁹

מא יד וַיַּחֲלֶף: היר"ד בשווא נח והחי"ת בפתח

תחילת חנוכה (מנהג אשכנז שאין פותחים בברכת כוהנים).

⁷ מלעיל עלול להישמע מפועל לנוח כמו בר' ח ד "וַתִּנָּח הַתִּבָּה"

⁸ הזכרנו כמה פעמים שאע"פ שלפי הכלל במילים האלה יש מרכא בתיבת התביר, הדפוסים מלבד ברויאר וכתר בר-אילן (ודותן, לא עקבתי אם בכל מקום) מציבים געיה במקום מרכא

⁹ טעם זה מכונה מתיגה-זקף או לפי התימנים, דרבן. השאלה היא מהו מיקומה של הקדמא. על פי רוב, כולל ברויאר, מעל האות וא"ו, בתורה קדומה מסומנת היא מעל הנו"ן והערה הבאה להסביר לפשר העניין

ו כג **תְּבָרְכוּ**: הר"ש בשווא נע למרות הדפוסים הרבים הנוהגים לנקד חטף פתח (ראה הערה על ה יח). **אָמֹר**: אל"ף בקמץ

ו כד **יְבָרְכֶךָ**: העמדה קלה בב"ת ולא ברי"ש כפי שנוהגים מרבית הכהנים בברכתם. על אף הקושי, הכ"ף הראשונה בשווא נח

ו כז **וְשָׁמוּ**: במלרע

ז ג **וְשָׁנִי עָשָׂר בְּקָר**: המילה **וְשָׁנִי** במונח ואינה מוקפת כפי שמופיע בחלק מהדפוסים. **לְאֶחָד**: הלמ"ד בשווא ולא בקמץ

ז ז **אֲרַבְעָת**: במלעיל

ז יג **קָעֶרְת**: העמדה קלה בקר"ף למנוע הבלעת העי"ן החטופה

לז ג דפי פרשת השבוע בר-אילן וישב עז

פרופ' ראובן שינדלר היה דקן הסטודנטים הראשון באוניברסיטת בר אילן. היה שותף להקמת בית הספר לעבודה סוציאלית ועמד בראשו. היה ממקימי בית הספר לעבודה סוציאלית במכללת אשקלון ועמד בראשו למעלה מ-15 שנים. המאמר מוקדש לעילוי נשמת אחי היקר, ד"ר פסח שינדלר, שנפטר בחודש אב תשע"ז.

וְיִשְׂרָאֵל אָהֵב אֶת יוֹסֵף מְכַל בְּנָיו כִּי בֶן זָקִינִים הוּא לוֹ וְעָשָׂה לוֹ כְּתוּבַת פָּסִים בפסוק זה ניתנת לנו הזדמנות נדירה להציץ פנימה אל מערכת "יחסי הורים וילדים" של יעקב אבינו, בחיר האבות, ובניו. אולם בניגוד לנטייה הטבעית לקבל את הנהגת האבות כ"מעשה אבות סימן לבנים", הרי כלפי הנהגה זו מצאנו דברי ביקורת בדברי חז"ל:

ואמר רבא בר מחסיא¹⁰ אמר רב חמא בר גוריא אמר רב: לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים שבשביל משקל שני סלעים מילת (צמר משובח) שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו נתקנאו בו אחיו ונתגלגל הדבר (עד שמכרו את יוסף) וירדו אבותינו למצרים" (בבלי שבת י ע"ב).

על דברים אלו ניתן להוסיף גם את מה שכתב רש"י בפירושו הפסוק: **"וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת דְּבָתָם רָעָה אֶל אֲבִיהֶם (לו, ב):** "שכל רעה שהיה רואה באחיו בני לאה היה מגיד לאביו", ומסתבר שגם הנהגה זו הושפעה מהיחס המיוחד שקיבל יוסף מאביו. שנתן לו תחושת פטרונות מסוימת על אחיו להגיד לאביו כל רעה שיראה בהם. והרי הנהגה זו ליבתה ביתר שאת את אש השנאה והקנאה מצד אחיו. לאור זאת מתבקש לתהות על קנקנה של אהבה ייחודית זו: על מה ולמה אהב ישראל את יוסף מכל בניו? מה היה בו, ביוסף, שעורר יחס של חיבה מיוחדת מצד אביו? הכתוב עצמו מפרש סיבת אהבה זו **"כִּי בֶן זָקִינִים הוּא לוֹ"**, והמפרשים מרחיבים לפרש את טיבה וסיבתה מכמה זוויות שונות.

רמב"ן בפירושו לפסוק כתב:

והנראה בעיני כי מנהג הזקנים שיקחו אחד מבניהם הקטנים להיות עמו לשרתו והוא נשען על ידו תמיד לא יפרד ממנו, והוא נקרא לו בן זקונו בעבור שישירתו לזקונו. והנה לקח יעקב את יוסף לדבר הזה, והיה עמו תמיד, ועל כן לא ילך עם הצאן ברעותם במקום רחוק. הנסיבות שבהן לקח יעקב את יוסף להיות עמו ולשרתו בעת זקנתו, הם שיצרו את הקשר המיוחד ביניהם.

¹⁰ א"ה. איך מנקדים מלה זו? פשוט, שם מקראי לפי ניקודו במקרא מְחַסֵּיָה (וישירו לו, יב). משום מה מצאתי ניקודים מוזרים כמו מְחַסֵּיָא.

כהמשך והשלמה לדברי הרמב"ן יש לציין את תרגומו של אונקלוס: "בר חכים הוא ליה", ורש"י מפרש "שכל מה שלמד (יעקב) מִשָּׁם ועבר מסר לו". לאור דברי הרמב"ן אפשר לומר, שהקשר המיוחד הזה שנרקם בין יעקב ליוסף נוצר או התחזק כתוצאה מהיותו מצוי תדיר אצל אביו.

זווית שונה נמצאת בדברי הראשונים, ומתייחסת לעובדת לידתו של יוסף לעת זקנתו של יעקב, בגיל תשעים ואחת שנה. רבי אברהם אבן עזרא כתב, שגם בנימין נקרא "יֵלֶד זְקוּנִים" (בר' מד:), אך רמב"ן דחה את דבריו וטען, שהכתוב בא לנמק את האהבה המיוחדת ליוסף "מכל בניו". בדברי הראשונים מצוין שני יישובים לעניין זה: הרשב"ם כתב שיוסף היה אחרון ליי"א בנים, ובנימין לא נולד אחריו עד זמן מרובה. כך, שיוסף היה "בן זקונים" זמן רב לפני הולדת בנימין, וכבר נקבעה אהבתו אצלו. החזקוני הצביע על זווית נוספת במערכת הרגשות והיחסים המורכבת, וכתב, שאין אהבת בנימין קשורה בלבו של יעקב כאהבתו את יוסף, לפי שאמו מתה בלידתו.

המפרשים האחרונים הוסיפו לעמוד על טיבה של אהבת יעקב ליוסף מזוויות נוספות. הרש"ר הירש כתב:

למרות החולשות הנזכרות היתה אישיות נהדרת טמונה ביוסף. וישראל – לא "יעקב" – ראה בו את בחיר בניו, כי בן זקונים הוא לו, הוא ראה את עצמו חוזר וקם בדמותו: בו ראה את היורש לכל קנייניו הרוחניים.

את כתונת הפסים הוא רואה כ"אות כבוד שבא להראות את יוסף כנבחר לתעודה (=ייעוד) מיוחדת". לפי זה, בחירתו של יעקב ביוסף אינה תוצאה של נסיבות מקריות: יעקב רואה ביוסף את ממשיכו ברוח, את דמותו המשודרגת, את יורשו הרוחני, עובדה המעלה את יחסיהם למקום גבוה יותר, ומסבירה את מקומו המיוחד של יוסף.

בעל הכלי יקר טוען כי יוסף, שהיה בכור לאמו, הפך לבכורו של יעקב ולממשיך דרכו כאשר ניטלה הבכורה מראובן:

נראין הדברים אחר שכבר בלבל ראובן יצועי אביו נטלה ממנו הבכורה ועכשיו מסרה ליוסף, ועל שם זה עשה לו כתנת פסים. לפי שהעבודה בבכורות והיה הבכור כהן לאל עליון, על כן עשה לכבוד ולתפארת כתנת זה, דומה לבגדי כהונה שהיה בהם כתנת תשבץ. ואולי שעל זה נאמר "כי בן זקונים הוא לו", כאילו היה הוא הזקן והבכור שבכל בניו.

א"ה. דברי הכלי יקר הם מקרא מפורש ובני ראובן בכור ישראל כי הוא תבכור ובחללו יצועי אביו נתנה פכרתו לבני יוסף בן ישראל ולא להתייחש לפכרתו (דברי הימים א, ה, א).

מניסיוני בטיפול במשפחות, ובמחקרים שעשיתי בתחום זה, הבחנתי בתופעות הדומות להיבטים שתוארו על ידי המפרשים שסקרתי. תופעה שכיחה אף בזמנו היא הקשר המיוחד הנרקם בין הורים לילדיהם הצעירים דווקא, השווים יותר במחיצתם. הבחנתי בתופעה בולטת של הורים הנמצאים בקשר הדוק עם ילד אחד, ובקשר רופף יותר עם שאר ילדיהם. במקרים רבים הורים כאלו "מקבלים" יותר את הילדים אשר נטייתם המוסרית עולה בקנה אחד עם עולם הערכים שלהם.

ראוי לציין את המורכבות שיכולה להיווצר כתוצאה מכך: ההתפתחות והגידול הבריא של אותם ילדים עלולים להיפגע, בין היתר, עקב כך שאין אישיות המבקרת את מעשיהם ודורשת מהם דרישות. יחד עם זאת יש לסייג קביעה זו ולומר, כי נראה שבשלב מאוחר יותר במעגל החיים, היחסים משתנים לטובה.¹¹

¹¹ Schindler, R. (1996), "Normative crises of the very old and their adult children: A personal account", *Journal of Gerontological Social Work* Vol. 25 (3/4), pp. 3-15; Schindler, R. (1997), "Unanticipated separations and normative

היבטים עמוקים ומורכבים יותר שנתבארו לעיל, גם הם אקטואליים למציאות ימינו. בעבודתי בשטח יכולתי לראות משפחות שבהן הבכור לא הולך בדרך אביו ועושה מעשים החורגים מהדרך הרצויה, וכתגובה "נבחר" בן אחר לתפקד בתור הבכור.

כאמור, כבר הזהירו חז"ל שאין ללמוד מיעקב בעניין זה הלכה למעשה בחינוך ילדים, כי יעקב פעל על-פי הדרכה אלוהית, וכל התייחסותו ליוסף הייתה מתוך ראייה כללית ובניית עם ישראל. התייחסות זו נראית מתוך מבט רחב על מעמדו של יוסף ביחס לעם ישראל, כפי דברי הגמרא בסנהדרין (יט ע"ב):

רבי אלעזר אמר מהכא (מכאן, שנאמר) "וַאֲלֵת בְּזוּרָע עֶמֶק בְּנֵי יַעֲקֹב וַיּוֹסֶף סֵלָה (תהלים עז, מז). וכי יוסף ילד את כל בני ישראל? והלא יעקב ילד! אלא יעקב ילד ויוסף כילכל, לפיכך נקראו על שמו של יוסף שכל ישראל קרויים גם בני יוסף.

במימרא זו ניתן לראות שהכתוב עצמו מעצים את מקומו של יוסף, עד כדי כינוי עם ישראל כולו בשם בני יעקב ויוסף. אמנם התייחסות למעמדו של יוסף היא מצד היותו "המפרנס" של עם ישראל במצרים, אך אין להתעלם מסיפור החלומות שהיוו מעין נבואה לכוחו ולמעמדו העתידי, הרבה מעבר להיותו "המפרנס".

יוסף חולם כי השמש והירח והכוכבים משתחוים לו, ובמדרש בבראשית רבה (פד, יא) מובא: "אמר יהושע לשמש: עבדא בישא (עבד רע).. לא כך ראה אבא אותך בחלום 'והנה השמש והירח' וכו'... אף את דום מלפני, מיד וַיֵּדֶס הַשֶּׁמֶשׁ וְיָרַח עֶמֶד (יהושע י, יג). יהושע, משבט אפרים בנו של יוסף, משתמש בכוח אביו שיהיה השמש נכנע לפניו. גם דבורה הנביאה, שהייתה שופטת בהר אפרים, אומרת על מלחמתה עם סיסרא: "מִן שָׁמַיִם נָלַחְמוּ הַכּוֹכָבִים מִמְּסֻלוֹתָם נָלַחְמוּ עִם סִיחָרָא (שופטים ה, כ). גם היא מזכירה בדבריה את השמיים והכוכבים, ולא ניתן להתעלם מהקשר לחלומות יוסף.

לאור האמור, ברור הדבר שיעקב, שרוח ה' הייתה עמו, מבין שחלומותיו של יוסף הם אחד משישים מנבואה, כפי שרואים אנו בהתגשמות חלומותיו של יוסף ביחס ליעקב: "וַיִּשְׁתַּחֲוּ יִשְׂרָאֵל עַל רֹאשׁ הַמֶּטֶחַ (בראשית מז, לא)". יעקב מבין שהקב"ה מנחה אותו, באמצעות חלומות יוסף, לבחור בו כממשיכו הרוחני וכמנהיגם של ישראל, דבר הבא לידי ביטוי במושג "משיח בן יוסף", שראוי היה להאריך בו רבות אך אנכי ל.

ראוי לסיים מאמר זה בהתייחסותו של החפץ חיים, הרואה בסיפור יוסף ויעקב מגמה אלוהית אשר תבוא לידי ביטוי בצורתה השלמה לעתיד לבוא:

בפרשה זו מרומז כל עתידו של עם ישראל. יוסף, הבן שהיה חביב לאביו יותר משאר בניו, אלצוהו לעזוב את אביו וארץ מולדתו במבחר שנותיו, וישליכוהו אל ארץ אחרת בידי אומה שפלה, והשתדלו בכל האמצעים לאבד זכרו. אבל מה עלתה לו? אדרבה – כל מאורעותיו שימשו סיבה להעלותו על מרום פסגת ההצלחה, וכלכל את כל הארצות בשנות רעבון, ואפיים ארצה השתחו לו אחר כך אחיו בעצמם, שכל כך השביעוהו מכאובים וייסורים" (חפץ חיים על התורה, פרשת וישב).

וכן יהיה גם עם עמנו הדל והרצוף לעתיד. אז, כאשר יתגלה כבוד ה', יראו כל בשר יחדיו כי כל התלאות והפגעים שעברו עלינו בגלותנו שימשו סיבה לעלייתנו. כעדות הכתוב: "וַאֲמַרְתָּ בְּיֹם הַחַוּוֹא אֲדָרָךְ ה' כִּי אֶנְפַּתְּ בִּי (ישעיהו יב, א)" – כי הכנס והחרון שניתך על עמנו בארצות פזורינו, הכול היה לטובתנו.

קטעים מהספר לעומקו של רש"י מהרב ד"ר אביגדור בנש"ק ז"ל
הבנה עמוקה של רש"י מסבירה לנו ההשלכות הקשות של מעשיו של יוסף¹²
את דבתם רעה – כל רעה שהיה רואה באחיו בני לאה היה מגיד לאביו שהיו
אוכלין אבר מן החי ומזלזלין בבני השפחות לקרותן עבדים וחשודים על
הערייות ובשלשתן לקה. על אבר מן החי וישחטו שעיר עזים במכירתו ולא
אכלוהו חי כדי שילקה בשחיטה ועל דבה שספר עליהם שקורין לאחיהם
עבדים לעבד נמכר יוסף. ועל הערייות שספר עליהם ותשא אשת אדוניו וגו'.
שאלה אפשרית: שאלה אחת הנשאלת על ידי הפרשנים היא: מה היה חטאו של יוסף.
אם, למעשה, חטאו האחים בחטאים אלה, אזי צדק יוסף בתוכחתו כלפיהם. אך מאחר
והיה האח הצעיר, לא יכול היה להוכיח אותם ישירות, לכן אמר לאביו, על מנת שהוא
יישר את דרכם. הבה נניח, כי יוסף לא המציא את הדברים. מה היה פסול בהתנהגותו
של יוסף?

רמז: ראה את פירושו של רש"י בשלמותו. האם ישנן ראיות כי התנהגותו של יוסף לא
היתה צחה כשלג?
תשובה אפשרית: שים לב כי דיווחיו של יוסף נגעו רק לבני לאה. האם סביר כי רק הם
חטאו, ובני השפחות לא חטאו? אפשרות זו אינה נראית סבירה. לכן נראה כי יוסף ראה
רמז את אשר ביקש לראות (את התנהגותם הפסולה של בני לאה) ולא ראה את מה שלא
ביקש לראות (את התנהגותם של בני השפחות). כאן רואים מידה מסוימת של נגיעות
אצל יוסף. לכן, בין אם דבריו היו נכונים ובין אם לא, ידמה כי היה ליוסף עניין אישי
בכך. לכן המצב היה בעייתי. וייתכן כי זאת הסיבה שהוא נסחף באירועים שבסופו של
דבר גברו עליו. אולי ניתן לומר כי זאת מידה כנגד מידה.
ציינו כי מפרשי רש"י נוספים שואלים שאלה נוספת.

האם יש לך שאלה נוספת?
מדוע רש"י (למעשה, המדרש, המקור לדבריו של רש"י) בחר בשלושת החטאים הללו?
האם קיימת רמז בתורה כי הבנים חשודים על חטאים אלה?
א"ה. בכל הספר מורגש שהוא מתורגם, יש בו טעויות רבות בין זכר לנקבה.
האם תוכל למצוא רמז לכך בדברי התורה?

רמז: ראה ל"ז:ד
תשובה: בעל ה"תורה תמימה" מוצא רמזים לשלושת החשדות האלה בפסוק ל"ז:ד.
יעקב שולח לראות את אחיו בצאן. הוא אומר לו "לך נא ראה את שלום אחיך ואת שלום
הצאן והשבני דבר". כאן נאמר "שלום אחיך", כלומר לראות אם הם מזלזלים בבני
השפחות. "שלום הצאן" שפירושו לראות אם הם לוקחים אבר מן החי (כלומר לוקחים
בשר מן החיה בטרם נשחטה). ואין זה 'שלום' עבור הצאן. בנוסף נאמר, "והשבני דבר".
המילה 'דבר' בתורה מתייחסת לעיתים קרובות לעריות. (ראה למשל דברים כ"ד:א'
ערות דבר). מכאן שהפסוק רומז לכל שלושת החטאים, כי יעקב מבקש מיוסף לבדוק
אם חשדותיו הינן מוצדקות אם לאו.

**א"ה. מלבד הטעות הלשונית במלה חשד שהיא לשון זכר, פירוש זה רחוק מאוד ממשוטו של
רש"י ועוד יותר מעומקו של רש"י או של חז"ל. זהו פירוש על דרך הזרש והרמז. היש
לצפות מהלומד לכוון לחריפות התורה תמימה?**

לז' כו' אחד תרגום מאת הרב יהודה גנוט נר"ו
מח' פצע ת"א מה ממון נתהני לנא. כתב רש"י מה ממון, כתרגומו. לכאן' כוונתו ש'פצע'
הוא כינוי לממון, וכן מצאנו בפר' יתרו שְׁנָאִי פָּצַע (שמות יח, כא) וברמב"ן שם בשם המכילתא
אפי' ממון של עצמם, ונציין לפירוש הרא"ש [פרשתן] ו'כיסיו' מל' כיס, את 'דמו' מל'
דמים, כלומר נכניס את המעות בכיסנו]. אך כד נדייק בלשון אונקלוס נראה שהוסיף בלשונו
'מה ממון נתהני לנא' ולכאן' כוונתו לפרש 'פצע' כמו 'הנאת או רווח ממון', ולא כינוי לממון
גרידא.

¹² המלה השלכה או השלכות במובן זה היא בהשפעת האנגלית והיא מיותרת לחלוטין, יצחק אבינרי ממש לא
אהב מלה זו.

ועל דרך זו השניה כתבו שאר המפרשים [הרשב"ם (שמות יח, כא) כ' "שוחד וגזל קרוי בצע בכל מקום" ומכריח מפסוקים, ספורנו, כלי יקר ועוד] פירשו 'בצע' דהיינו תועלת וריוח והניית ממון וסייעתא לדבריהם מפסוקים רבים וכל' הכלי יקר "בכל מקום שנזכר במקרא לשון בצע מדבר בהנאת ממון".

ומקופיא נראה שנחלקו בפירוש תיבת 'בצע'. אך זה אינו, כי א"כ יצטרכו אלו לבאר פסוקי וראיות אלו וכו' ואפש"ל שרש הדבר כך הוא: **בצע** הוא מלשון חיתוך וחלוקה כמו בציעת הפת, יתר ידו ויבצעני (איוב ו, ט), והוא רעהו של הפיצע (בחילוף פ' בב') וחבר להם השרש בוע בארמית הוא של קריעה ובקיעה.

והנה כל הנהגה חלק מדבר שלם, בוצעו ולוקח ממנו חלק בשבילו, אבל תלוי איך משיגים אותו. כשמדבר בסתם, היינו הנאת ממון ואף ממון כשר וזה שפרש"י מה בצע, מה ממון. כלומר איזה הנאת ממון וכת"א ות"י. וכשמדבר בלוקחי שוחד וכדו' אף הם בוצעי בצע.

א"ה. וגם גזלנים ממש כתחילת משלי פס' י ואילך

בְּנֵי אֲסִיפְתוֹךָ חֲטָאִים אֶל־תִּבָּא: אֲסִיפְתוֹךָ לִכְהֹן אֶתְּנֶנּוּ נֶאֱדָרָה לְדָגְם נִצְפָנָה לְנִקְי חֲנָם: גְּבֻלָּם כְּשֶׁאֵזֶל חַיִּים וְחַמִּימִים כְּיֹרְדֵי בֹר: כָּל־דָּוָן יִקָּר נִמְצָא נִמְלֵא בְּתֵינוּ שָׁלָל: גִּזְלָלָהּ תַּפִּיל בְּתוֹכָהּ כִּי־אֶחָד יִהְיֶה לְכָלָהּ: בְּנֵי אֶל־תִּלְלָהּ בְּדֶרֶךְ אֲתָם מִנְעֵ רִגְלָהּ מִנְּתִיבָתָם: כִּי רִגְלֵיהֶם לָרַע יִרְוּצוּ וְיִמְהָרוּ לְשִׁפְךְ־דָּם: כִּי־חֲנָם מִזֶּרֶה הִרְשֵׁת בְּעֵינֵי כָל־פֶּעַל כָּנָף: וְהֵם לְדָמָם יֵאָלְבוּ יִצְפְּנוּ לְנִפְשָׁתָם: כֵּן אֶרְחוֹת כָּל־כָּצֵעַ כָּצֵעַ אֶת־נִפְשׁ בְּעַלְיוֹ יִקָּח: וּמִקְרָאוֹת נוספים שבציעה היא גזלה.

עוד נראה לומר בעומק יתר, כי כל ממון כשר המגיע ביושר הנה הוא תמורת דבר מה, ואינו נקרא הנאת ממון אלא רוח או תשלום ותמורה, ואילו השגת ממון שאינו ביושר, כלומר שהפעולה עצמה אינה שווה את המחיר, כי אין המעשה ההוא ישר, א"כ נקרא ה"מרוויח" אוהב בצע, כלומר את הממון בשביל הממון ללא תועלת טובה מכך. וזה עומק המכוון ברמב"ן "ששונאים אפילו ממון של עצמם" כי ודאי אין מן הראוי לקחת לשופטים לוקחי שוחד מוצהרים וכדו', ועל כך אין הקב"ה צריך להזהיר, אלא אף כאלה שמעורב בעבודתם אהבת הממון, חוץ מהדווח על פעולתם, אף הם לא יינקו מן הפניות הדקות מן הדקות, ולכן ברמה של שופטים ודיינים ישראלים נחשב אף הנאה זו לתאוות בצע.

לח כא לא הִיתָה בָּזָה קִדְשָׁה ת"א לית הכא מקדשתא. תרגם תיבת "זה" כמו "כאן", וכמו שכ' הרד"ק להלן (לז יז) נסעו מזה – מהמקום הזה.

אך יל"ע ששינה ממשוטו ומתרגום יונתן לא הות הכא מטעיתא, והעלים תיבת "היתה", וכ' 'מעט צרי' ששינה מלשון עבר ללשון הווה, ולפי פשוטו עדיין צ"ע מדוע שינה, ו'פרשגן' הביא מ'חליפות שמלות' שאונקלוס תרגם לפי התשובה הנכונה לשאלה. חירה שאל 'אִיָּה הַקִּדְשָׁה?' והתשובה 'היא איננה כאן! עכתו"ד.

פירוש זה רחוק בעיני עני כמוני, שהרי הכתוב אומר שהם אכן כן ענו: לא היתה בזה קדשה? ובהכרח שזה חלק התשובה ה"נכונה" ואונקלוס שהשמיט תיבה זו, בהכרח שהשמיטה זו נצרכה להבנה השלמה של התשובה "לא היתה בזה קדשה", ואם כבר בתשובה הנכונה לשאלת חירה עסקינן, מן הצורך לבאר מדוע אכן סיפרו האנשים פרק בהיסטורית המקום שמעולם לא היתה בזה קדשה ולא השיבו על השאלה היכן הקדשה?

א"ה. אני מנסה להבין. חירה בשליחות יהודה שואל איזה הקדשה, הוא אינו מתבייש בזה שהוא מחפש זונה למלא את תאוותו (גם יהודה אינו מתבייש על מעשהו). הוא רק מציין שהיא נמצאת בדרך כלל, ואולי אף ראה אותה, בְּעֵינֵם עַל הַדֶּרֶךְ, אלא שכרגע הוא אינו מצליח

למצוא אותה. הם עונים לו שבמקום הזה אין קדשה, לפי הידוע להם. ואם ראית היא אינה מהמקום, ולשוא תחפש אותה. וכנראה זו כוונת הפרשגן. ונלענ"ד, שזה פשוט שדרך הקדשות ו/או הזונות להפקיר עצמם במקום בהם הם סבורות שיהיו דורשים ל"סחורתם", אנשי המקום רצו לשלול מכל וכל את עצם השאלה והחזיון אחרי הקדשה שלדברי חירה היתה שם ואמרו לא היתה בזה קדשה, מעולם לא הופיעה כאן שום קדשה, ואם תאמר שזה מצד המקרה שלא הגיעה לשם קדשה, על כן בא אונקלוס לבאר לית הכא מקדשתא כי כוונתם לצד כי אין במקום זה מי שיצרוך סחורה זו, ולכן לא היתה כאן מאז ומעולם. **ע"כ יהודה גנוט נר"י.**

א"ה. אם כן אנשי המקום מדברים בלשון עבר ומתכוונים ללשון הווה.

כנראה לדעת התרגום היתה הוא במשמע **"ישנה"**. שימוש בינוני בפועל עבר כמו **עָתָה יִדְעָתָי** (בראשית כב, יב ועוד).

לז לד נמשיך בעומקו של רש"י מהרב בנימין בנשי"ק ז"ל

וְיִקְרַע יַעֲקֹב שְׁמֹלְתָיו וַיִּשֶׁם שֶׁק בְּמִתְּנָיו וַיִּתְּאֶבֶל עַל־בְּגָדוֹ יָמִים רַבִּים

רש"י **ימים רבים** – עשרים ושתים שנה, משפירש ממנו עד שירד למצרים (ראה ב"ר פד, כ), שנאמר **"יוסף בן שבע עשרה שנה"** וגו' (לעיל, כ), ובן שלשים היה בעומדו לפני פרעה (בר' מא, מו), ושבע שני השבע ו"כי זה שנתים הרעב" (בר' מה, ו) כשבא יעקב למצרים – הרי עשרים ושתים; כנגד עשרים ושתים שלא קיים יעקב כבוד אב ואם: עשרים שנה שהיה בבית לבן, ושתים שנים שהיה בדרך בשוכו מבית לבן; שנה וחצי בסכות (ראה רש"י לבר' לג, יז) ושישה חדשים בביתאל. וזהו שאמר ללבן: **"זה לי עשרים שנה בביתך"** (בר' לא, מא) – **לי** הם ועלי הם, סופי ללקות כנגדם.

רש"י מראה כי קיימת התאמה מפחידה בין מספר השנים בהן יוסף היה מרוחק מיעקב (שנים שגכמן ליעקב צער רב) לבין מספר זה של שנים שיעקב נעדר מהוריו, יצחק ורבקה. עשרים ושתים שנות היעדרותו של יוסף היו עונשו של יעקב על עשרים ושתים שנות היעדרותו מהוריו.

האם תוכל לראות מה קשה לרש"י? **א"ה.** כאן התשובה פשוטה למדי, הלשון **ימים רבים**.

תשובה אפשרית: נדמה כי רש"י חש שהמילים "ימים רבים" הינן מיותרות. כל אחד מסוגל לחשב את השנים, כפי שחישב רש"י, ולהבין כי יעקב לא ייפגש שוב עם בנו אהובו במשך עשרים ושתים שנה. מספר השנים מחושב על פי פסוקי התורה. מדוע מוסיפה התורה את המילים "ימים רבים"?

א"ה. נכון שהמילים **ימים רבים** נראות מיותרות, אבל ההסבר שהן מיותרות כי כל אחד יכול (משם מה יש כאן שימוש במלה 'מסוגל' במקום יכול...) לחשב אינו נכון. כאן נראה יותר שרש"י בא לעזור לנו לחשב כמה זמן היו אותם **ימים רבים**, והן אינן מיותרות! בלשון דיבור רגיל אין כל זרות בציון זה שיעקב התאבל ימים רבים עד שיוסף נתגלה. נתרגלנו שהתורה חוסכת במלים ותיאורים, ומלים שאינן הכרחיות לא תבואנה. לכן הוסיף רש"י את דברי המדרש שאותן 22 שנה מכוונות לשנים שנעדר מבית אביו ואמו.

נמשיך בדברי הרב בנשק איך פירוש רש"י עונה על השאלה הזאת?

תשובה אפשרית: רש"י מראה לנו כי מטרתן של המילים "ימים רבים" היא למשוך את תשומת לבנו למשמעותן של ימים רבים אלה. לא מדובר רק ב"זמן ארוך". "ימים רבים" אלה אמורים לעורר אצלנו אסוציאציה וניגוד כלפי מילים דומות, אך נוגדות, שאנו מוצאים בתורה כאשר עזב יעקב את הוריו. אמו ציוותה עליו לברוח לאחיה לבן ולשבת שם "ימים אחדים" (בראשית כ"ז:מ"ד). "ימים אחדים" אלה הוחזרו כ"ימים רבים" משום שלא קיים מצוות כיבוד הורים.

א"ה. היכן מצא ברש"י את המלים **ימים אחדים** כדי ליצור את הניגוד?

אך מבט עמוק יותר יוביל לשאלה עמוקה יותר. האם תבחין בדבר מה מוזר בהשוואה בין היעדרותו של יעקב מהוריו לבין היעדרותו של יוסף מאביו?
שאלה: הוריו של יעקב אמרו לו לעזוב אותם. והם ידעו היכן הוא – אצל בן משפחתם לבן. מצד שני, היעדרו של יוסף היה זעזוע ליעקב ובנוסף לא היה לו מושג אם הוא חי או מת. כיצד ייתכן כי שנות אבל מצערות אלה היו עונש להיעדרותו של יעקב מהוריו, היעדרות מתוך צייתנות כלפיהם?

האם תוכל לחשוב על תשובה? רמז: מה הוביל לעזיבת יעקב את הוריו? תשובה אפשרית: עלינו לזכור מה גרם לכך שנאלץ יעקב לברוח מאביו עשו. הלא הוא לקח את ברכתו. עכשיו נזכור כיצד התגלגל הדבר. רבקה שמעה על כוונתו של יצחק לברך את עשו, והיא שכנעה את יעקב להונות את אביו העיוור, יצחק, ולקבל את הברכה במקומו של עשו (בראשית כ"ז: ו' והלאה). ניכר כי יעקב היה קרוע בתוכו: האם לציית לאמו ולהונות את אביו או לא לציית לאמו ולא להונות את אביו. זאת דילמה אמיתית במצוות כיבוד הורים. יעקב בחר לציית לאמו ולהונות את אביו. החלטה קשה והרת גורל.

א"ה. ברור מהפסוקים בפרשת תולדות שלא הייתה ליעקב ברירה.

התורה מצווה עלינו לציית לשני ההורים. אך מה קורה כאשר הם מצווים על דברים שונים. מה ניתן לעשות? חז"ל לימדו אותנו כי במקרה כזה, הו האם והו הבן מצווים בכבוד האב (קידושין ל"א.). לכן במקרה זה היה על יעקב לכבד את אביו ולא את אמו ולא להשתתף בתוכניתה של רבקה בו הונת את יצחק.

א"ה. האם המחבר מתכוון ברצינות לדבריו??

זאת כוונתו של רש"י במילים "שלא קיים יעקב כבוד אב ואם". אילו סרב יעקב לבקשתה של רבקה, היה מכבד את שניהם, משום שאף היא מחוייבת בכבוד אבי הבן. אילו עשה יעקב כך, לא היה נזקק לברוח מאביו עשו ולהתרחק מהוריו במהלך עשרים ושנים שנה.

א"ה. נשתקעו הדברים! אין טעם להתווכח עם הדברים המופרכים האלה! אני מוכן להשבע בעשרה ספרי תורה שרש"י לא נתכוון לזה!¹³

פן לחכם ויחכם-עוד

אנא שלחו את הערותיכם!

הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com

הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליונות מופיע

שם): <http://www.ladaat.info/gilyonot.aspx>

מאמרנו מופיע **ונשמר** באוצר החכמה בפורום דקדוק ומסורה

<http://forum.otzar.org/forums/viewtopic.php?f=45&t=10317&p=272195#p272195>

אם אתה מתעניין

בהגטים הלשוניים של התורה

(לשון המקרא, המשנה, התלמוד וכו')

אתה מוזמן להרשם (בחנם)

לקבלת דוא"ל בנושאים לשוניים

בכתובת: franklashon@gmail.com

☺ בוא להחכים את עצמך ואת שאר המכותבים ☺

¹³ אני מתאפק מלנקוט לשון חריפה.